

O PŮVODU TIBEŤANŮ

KAPITOLA

(6)

TATHONG TULKU, STAROVĚKÝ TIBET,
PRÁHA: VYŠETRAD 2006, s. 120-127

Původ Tibeťanů je jednou z nejsložitějších vědeckých otázek starověkých dějin Tibetu. Bönistická tradice líčí Tibeťany jako potomky bohů či „ne-člověčích“ (mimajin) přírodních duchů, což se kryje s bönistickou náboženskou tradicí a kosmologií. Jiné tradice odvozují Tibeťany, nebo jejich panovníky, od nějaké indické dynastie, což je dobře vymyšlené a pochopitelné vysvětlení původu Tibeťanů, jak ho často prezentuje buddhistická tradice. Tradice zapsaná v *Manikambumu* uvádí, že Tibeťané pocházejí z opičích rodů, které se postupně vyvinuly v lidské bytosti.

OPIČÍ PRAPŘEDEK

Podle *Manikambumu* se kterýsi velmi inteligentní opičák, požehnaný Avalókitéšvarou, stal ještě moudřejším a soucitnějším. Tento neobyčejný opičák přilákal pozornost jedné dagsinmo neboli skalní démonky rákšasí, která se k němu chtivě přiblížila, neboť celý její klan vymřel. Opičáka přirozeně nijak nepřitahovala, nicméně protože city přátelství a laskavosti byly jeho nejsilnější stránkou, stal se nakonec jejím druhem. Výsledkem jejich spojení bylo, že rákšasí přivedla na svět šest opiček. Každá z nich byla z jednoho každého ze šesti stavů existence, a tak děti opičky měly velmi rozdílné vlastnosti. Opičákovy děti se rychle rozmnožily a brzy jich už bylo na čtyři sta. O jeskyních na hoře Gongpori za Cethangem se říká, že byly prvními příbytky těchto dávných obyvatel Tibetu.

Jak se jejich populace rozrůstala, postupně ubývalo i potravy, kterou si tito opičí potomci sbírali po lesích, až nakonec čelili vyhladovění. V zoufalství začali mezi sebou bojovat, až je nakonec otec opičák rozdělil do čtyř velkých kmenů a dvou menších skupin. K tomuto tvůrčímu činu starého opičáka inspirovalo opět Avalókitéšvarovo požehnání. Poprvé si uvědomil, že rostlinstvo, které slouží opicím za potravu, vyrůstá ze země ze semen.

Těchto semen, kterými byly hladovějící opice obdarovány, bylo v Jarlungu použito k osetí polí čočkou, pšenicí a několika druhy ječmene. Když potom

nadešla doba sklizně, pravil otec opičák: „Nyní jezte!“, a podle tohoto příkazu bylo místo pojmenováno Zodang (Jez!). Opicím nové jídlo zachutnalo, a tak se každý rok krmily obilím. Tím se jim začalo pomalu v hlavách rozsvěcovat, a místo toho, aby všechna semena pouze jedly, začaly některá z nich také sít. Nakonec měly potraviny více než dost a stejně tak i semen na setí.

Nádavkem k těmto semenům se Tibetu dostalo také mnohého požehnání, aby se tato země mohla jednou stát domovem Dharmy a její přírodní bohatství se stalo pramenem budoucí prosperity lidu. Kmeny vzkvétaly, šířily se po údolích a překračovaly hory.

OD OPIC K ČLOVĚKU

Kronika *Gjalrab salwä melong* (Zrcadlo osvětlující královské rodokmeny; česky *Zrcadlo králů*, 1998) vypráví o tom, že i chování a tělesný vzhled opičích potomků po změnách v jejich potravě a v jejich způsobech se začaly pomalu transformovat. Dějiny zvané *Rinpochei terdzö* (Pokladnice drahokamů) posunují tyto první proměny ještě dále do minula, dokonce ještě před dobu, než vůbec byla jakákoli semena vyseta. Opice přišly o svou srst a k ochraně svých těl začaly používat listy a kůru stromů. Také jejich jazyk se postupně vyvíjel a rodily se jejich různé zvyky. Vztahy mezi nimi se stávaly složitějšími a narůstal i pocit odpovědnosti za blaho skupiny jako celku.

Povahové rysy jejich rodičů se u kmenů dědily: někteří potomci se více podobali otci, jiní více připomínali matku a někteří měli vlastnosti obou předků. Opice, které zdědily vlastnosti po otci, byly dominantní a agresivní, ale také spolehlivé, inteligentní, soucitné a dobrosrdečné; ty, které byly po matce, se vyznačovaly silnou vůlí, byly žárlivé a velmi vášnivé. Jako tvorové smyslní a přízemní, nacházely potěšení v bohatství, pohodlí a jídle. Byly také fyzicky robustnější a odolnější, nežli jejich protějšky z otcova rodu. Podle těchto dějin *Rinpochei terdzö*, když tito dávní lidé poznali, že krása a přirozený půvab se snoubí s ctnostným jednáním, začali vědomě konat dobročinné a prospěšné skutky. Z těchto opičích předků se vyvinuli pozdější lidé, kteří se pak z jarlungského údolí rozšířili po celém Tibetu.

URČENÍ STÁŘÍ OPIČÍHO PRAPŘEDKA

Příběh o opičích předcích Tibeťanů je nápadně shodný s moderní evoluční teorií, která odvozuje vývoj lidí od předků, sahající až k lidoopům a opicím. Avšak moderní evoluční teorie se zakládá na časovém plánu, který počítá s miliony roků prehistorie, zatím co tradice *Manikambumu* bývá někdy vykládána tak, že se vztahuje k událostem doby Buddhy Šákjamuniho, kdy měla být tibetská země poprvé obyvatelná.

Podle předpovědi obsažené v *Maňdžušrímúlatantře* měly se vody pokrývající Tibet ještě sto roků po Buddhově skonu (parinirváně) vysušit a objevit se v něm první lesy. Budeme-li tento údaj chápat v tom smyslu, že celá Tibetská náhorní plošina byla ponořena pod vodou, pak je těžké si představit, kde opice žily, než v zemi došlo k výskytu lesů. To by připadalo jako zařazovat vznik tibetských kmenů do blízkosti dat Buddhových. Ale k čemu se má potom vztahovat ono „vysoušení Tibetu“?

„MOŘE V TIBETU“

Můžeme si docela dobře představit, že celý Tibet kdysi ležel pod mořem, neboť na vrcholcích hor skutečně nacházíme dávné ulity. Ale podle moderní vědy se horstva z oceánského dna zvedala na povrch postupně při kontinentálních kolizích. Mořské ulity a fosilie odrážejí tedy nejstarší fázi horotvorby, probíhající stovky milionů let před tím, než mohl jakýkoli lidský tvor vůbec kráčet po zemi (viz kapitoly 1 a 2).

Během poslední doby ledové byla však některá ranější období, která začala před zhruba třemi miliony let, kdy docházelo ještě k dramatickým proměnám v přirozeném prostředí. Voda, o které se říká, že pokrývala Tibet, nemusela nutně představovat oceán (*gjamccho*), nýbrž spíše četná jezera (*ccho*), vznikající při tání ledovců během teplejších období doby ledové. Jakmile se náhorní plošina vynořila a postupně více a více vysychala, začala vysychat i tato jezera (viz kapitolu 3). Onu předpověď je tudíž možno si vykládat i tímto způsobem. Anebo to vysychání mohlo nastat kolem roku 1000 před n. l., kdy nastalo období ochlazení a vysychání na celém světě. V tomto smyslu by se Tibet mohl stávat sušším skutečně někdy kolem doby Buddhy Šákjamuniho.

JAK ROZUMĚT PŘÍBĚHU S OPICEMI

Spojovat vývoj tibetských kmenů s dobou Buddhovou je však mnohem složitější. Tibetští historikové uvádějí různá data Buddhova skonu: tak například Atiša udává rok 2136 před n. l., Sakja-pandita rok 2133 před n. l., Phugpa Lhündub rok 881 před n. l. a Khače Pančhen rok 544 před n. l. Přijmeme-li kterékoli z těchto dat, máme k dispozici historicky poměrně nedávný a časově krátký úsek, do kterého musíme vměstnat všechny události tibetské prehistorie. Tibetští autoři jsou zajedno v tom, že od vzniku a rozvoje dávných kmenů a do nástupu prvního krále byla země rozdělena do série pětadvaceti, dvanácti a čtyřiceti místních vládců (viz kapitolu 7). I když i samotné datum prvního tibetského krále si ještě vyžádá pečlivého prozkoumání, zdá se, že tento pa-

novník vládl někdy mezi érou Buddhy a čtvrtým či třetím stoletím před n. l. (viz kapitolu 10).

I když se toto může jevit dosti dlouhým obdobím pro kulturní rozvoj líčený v textech, není to zcela jistě dostatečně dlouhá doba, která je potřebná k rozvoji opic v lidské bytosti. Vědci dnes odhadují, že předchůdci lidí z opic se poprvé objevili asi před 5 miliony roky a moderní člověk teprve zhruba před 40 tisíci roky (viz kapitolu 5). Vykládat si příběh s opičími prapředky, jak je podán v *Manikambumu*, jako předzvěst moderní evoluční teorie, může se sice některým současným čtenářům jevit jako přesvědčivý, avšak v tom případě by bylo třeba celou záležitost s opičími prapředky zasadit do velmi vzdálené minulosti.

My v Tibetu máme možnost volby jednoho speciálního výkladu. Je možné, že díky požehnání bódhisattvy Avalókitéšvary některá skupina neobvyklých tibetských opic prošla v jistém smyslu rychlejší vývojovou fází, než jaká u jiných druhů opic trvala déle. Mnohým Tibeťanům, vzdělaným i prostému lidu, kteří nahlízejí na svého prapředka opičáka jako na vyjevení velkého bódhisattvy, patrona země tibetské, může být tato představa naprosto přijatelná. Vždyť vskutku moderní teorie o evoluci navrhuje za lidského předka tvora, který nemusel nutně vypadat jako dnešní opice. O vývoji lidských bytostí se totiž soudí, že pocházejí od tvorů, kteří vymizeli před miliony let. Avšak o božském Avalókitéšvarovi by se jen sotva mohlo říct, že na sebe nemohl vzít jakoukoli podobu, která by nebyla vhodná.

Bylo-li Buddhou Šákjamunim svěřeno Avalókitéšvarovi posláním, aby vedl Tibet, pak tu otázka času nehraje žádnou roli. V tom případě nemusí být událost s opičím prapředkem ani zasazována do nedávné minulosti, neboť z buddhistických spisů jasně vyplývá, že soucitné akce předchozích buddhů se daly ve světě již v mnohých minulých dobách, které předcházely dobu Siddhárthy Gautamy, historického Buddhy Šákjamuniho. Nejsouce si však zcela jisti tím, jak správně vyložit ony tradice obsažené v *Manikambumu*, raději je řadíme mezi báje a lidové pověsti. Nicméně příběh, obsažený v takovém sofistickovaném pramenu, jakým je *Manikambum*, si zaslouží pečlivého zkoumání a nelze ho jen tak jednoduše pominout.

JINÍ DÁVNÍ OBYVATELÉ TIBETU

Manikambum sice naznačuje, že nový rod lidí v Tibetu začal s jejich opičími prapředky, ale to ještě v žádném případě nemusí být jediní nejstarší obyvatelé Tibetu. Podíváme-li se na výsledky archeologických výzkumů, nacházíme již ve starší době kamenné nástroje, jejichž stáří je více než 35 tisíc roků (viz kapitolu 5) a které musely být vytvořeny nějakým neznámým lidem. Staré tibetské kroniky, jako například *Lurgjü čhenmo* (Veliké anály), naznačují, že

v Tibetu žili lidé, kteří první tibetské kmeny časově předcházeli. V těchto pramenech je líčena dávná doba jakýchsi mocných a tajemných vládců. Tito vládcové, známí jako tzv. mimajinové („ne-lidé“), žili v Tibetu zřejmě dlouhou dobu před tím, než se země zmocnily tibetské kmeny. Co se s mimajiny stalo, historikové nikdy nevysvětlili, ale není vyloučeno, že některé z dávných mytických rodů našly své pokračování v pozdější tibetské populaci.

Historické zprávy o mimajinech jsou velmi zlomkovité. Nevíme, kdy žili, jak dlouho byla která jejich skupina převládající, anebo zda každá jednotlivá skupina ovládala totéž území. První z těchto dávných bájných vládců jsou známi jako nödžin nagpo (černí démoni). Ti používali luky a šípy, ale nenesli žádné ozdoby. Jméno země tehdy bylo Zangjul gjänme (Dobrá země bez ozdob). Po nich následovali düové (zlí duchové), kteří mezi sebou vedli války, při nichž používali válečných seker. Tito žili v zalesněných krajinách říčních kaňonů a zdá se, že měli již jistý stupeň složitější kultury, která zahrnovala i svého druhu rituály. Jméno země tehdy bylo Düjul kharag ronggu (Země démonů kharag, tvořená devíti údolími). Po jisté neurčité době se moc dostala do rukou bytostí známých jako sinové, fyzicky hmotnějších a přizemnějších nežli ostatní mimajinové. Sinové používali praků, zhotovených ze zvířecích kostí, a rozmanitých vrhacích zbraní. Země byla známa jako Sinpo nagpo gujul (Devět zemí černých sinů).

Když moc sinů upadla, získala nadvládu čtvrtá skupina tvorů více bohům se podobajících, s lidskými těly a s vlastnostmi kladnými. Ti jsou známi jako lhaové (dévové), používající v boji ostré meče. Země byla tehdy známa jako Lhajulgungthang (Centrální pláň země dévů). Po nich přišla skupina velmi mocných bytostí se špatnými sklony, známá jako mugjalové. Ti v bojích používali lasa s háky. Mohli pravděpodobně provádět i jisté obřady a rity černé magie. Po nich přišli tvorové zlí a zlovolní, známí jako deové (démoni), kteří žili na vyvýšených místech, spíše než v zalesněných kaňonech. Ti jako zbraně používali řetězy, které měly na koncích připevněné skalní balvany.

Sedmou skupinu představovali masangové, tvoření bratry či příbuznými, kteří byli pokládáni za hrdinské bytosti a v jistém smyslu za tvory podobné již lidem. Ti jako první v bojích používali strůj podobnou pancířům a štítům. Svou zemi zvali Bö, tedy stejným názvem, kterého dnes používají Tibeťané. V pramenech zní celý název země Bökhañadug. Oněmi devíti bratry byli: Nänjabangkje, Gartingnamccha, Lengänlamcangkje, Ruthogarkje, Šedokertingnam, Mepämakje, Sanggethulpoče, Dangwadangmagur a Kongtongnamccha.

Po skončení vlády masangů se moc přenesla na nágy (lu), polobožské bytosti s velkými magickými schopnostmi. Byli to tvorové schopní proměňovat se do mnoha podob, ale nejčastěji do podoby hadů. Bylo prý devět kolonií nágů vládnoucích Tibetu a země se tehdy nazývala Bökham linggu (Devět zemí Bökhamu).

Po názích nastoupila tajemná skupina, známá jednoduše gjalpové (králové). Není známo, kdo to byli – snad ti, kteří přežili všechny předchozí éry, ti nejsilnější, kteří zůstali. V těch dobách byla země známa jako Dempoce. Desátá a poslední skupina, než se dostaly k moci tibetské kmeny, je známa jako gongpové (čarodějové). To byli chytrí, leč sveřepí vládcové, zneužívající vždy vše, co jim přišlo do cesty. Země byla zvána Tongde čobgjä (Osmnáct oddílů Tongů), což se může vztahovat k osmnácti oddílům či osmnácti velkým krajům klanu Tong.

POTOMCI OPIC A „NE-LIDÉ“ MIMAJINOVÉ

Tradiční tibetská historie jen zřídkakdy mluví o možných spojeních mezi opičími potomky a „ne-lidmi“ mimajiny. Jen málo historiků při vypočítávání raných stadií tibetské kultury zařazuje děti bódhisattvy opičáka těsně před masangy, zatímco ostatní je umisťují až za poslední mimajinské vládce. Nevysvětleným však zůstává, zda rod opic byl nějak propojen s mimajiny, či jak by se něco takového vůbec mohlo stát. A třebaže o matce opičích dětí se vždy mluví jako o démonce, historie se jejími předky nezabývá. Oba příběhy jsou obvykle prezentovány odděleně a ponechány bez vzájemné souvislosti.

Historikové možná usuzují, že éra mimajinských vládců nevykazuje jakékoli spojení s rozvojem lidských bytostí. Leč mimajinové jsou vždy uváděni jako vládcové, takže tady musel být i nějaký lid, kterému vládli. Je možné, že tyto dvě skupiny žily spolu vedle sebe, dokonce se mezi sebou ženily a vdávaly, jako tomu bylo v případě opičáka a démonky, a že opičí potomstvo se postupně stávalo dominantním a ostatní populaci do sebe absorbovalo.

R.-A. Stein zaznamenal zajímavou legendu kolující mezi kmeny, žijícími poblíž Tibetu při řece Min východně od Gjalmorongu. Podle této legendy když kmeny poprvé do těchto míst před dávnou dobou přišly, utkaly se tam s primitivní populací nazývanou Qa. To byli lidé zavalitých postav, s šikmými čely, hustými tmavými vlasy a krátkými ohony. Tito divoši nevěděli ještě nic o zemědělství a žili v jeskyních. Když si je příchozí kmeny s pomocí svých bohů podrobily, začaly samy sebe nazývat miové – civilizovaný lid.

Toto by mohlo naznačovat, jak lze uvést do souladu opičí potomstvo s mimajiny a také s archeologickými nálezy. Mohli bychom tak považovat mimajiny za barbarskou, primitivní lidskou čeleď, kdežto potomky opic za pokročilejší skupinu, která nakonec vytlačila populaci starší. Můžeme dokonce spekulovat o spojitosti různých skupin mimajinů s nalezenými nástroji starší doby kamenné a s osídleními, nacházejícími se na Tibetské náhorní plošině.

Tento způsob uvažování ovšem nutně předpokládá, že historie o původu Tibeťanů z opic je skutečný příběh, vypovídající o fyzickém a kulturním vývoji Tibeťanů z jeho primitivních forem k více již civilizovaným formám, jak

o tom píše antropologové. Situace je však mnohem složitější, neboť mnozí mimajinové, jako například luové (nágové) a lhaové (dévové), jsou bytosti výrazně božské či polobožské, spíše než nějaké přirozené typy. V tradičních seznamech se uvádí osm různých typů mimajinů – degjä mimajin. Buddhistické texty líčí početné nebeské říše, obývané bytostmi podobnými bohům, každá se specifickými vlastnostmi. Pod říší bohů se nacházejí nižší, více již pozemské říše, v nichž přebývají početné skupiny jiných mimajinů. I když tito mimajinové mají zvláštní vztah k určitým konkrétním lokalitám v zemi, jsou jejich těla magická a jejich schopnosti daleko převyšují schopnosti obyčejných lidí. Rovněž i bönské texty znají širokou škálu mimajinů a lidové tradice připisují různým druhům přírodních duchů některé vynikající vlastnosti. Je těžké dospět k přesnému výkladu o vlastnostech různých typů mimajinů, neboť nejstarší doklady o nich mohly být pozdějšími interpretacemi všelijak zkomoleny, navíc mnohé informace o nich jsou pravděpodobně dávno ztraceny. Dnes je pro nás velmi obtížné dozvědět se, co éra mimajinských vládců pro starověké Tibeťany skutečně znamenala.

JINÉ ZKAZKY O PŮVODU TIBEŤANŮ

Řada tibetských pramenů nám zachovala tradice, které odvozují původ lidí spíše než od opic od mimajinských předků. Některé bönské texty praví, že staré kmeny pocházejí od Sipälha Lumluma a Čhugjalmobum. Kronika *Lang Potiseru* mluví o šesti božských otcích (jablha dug), kteří se vylíhli z kosmických vajec. Nejmladším z těchto božských otců byl Odegunggal, který se oženil se čtyřmi různými ženami: s lhamou neboli bohyní (déví), od níž povstali tibetští králové; s ňänmou neboli démonkou, z jejíhož rodu pocházejí všechny druhy démonů ňän; s mumou, další démonkou, od níž pocházejí všichni démoni mu; a s náginí (lumo), z jejíhož rodu po mnoha generacích přišel na svět lidský prapředek Ami Muzithido. Ten se pak oženil se třemi různými mimajinskými ženami nízkého původu – ňän, mu a sinmo – a jejich potomci pak stáli u zrodu tibetských kmenů.

Jeden záznam v ladacké kronice *Ladag gjalrab* vypráví o původu všech bytostí od boha existence lhasi. Z jednoho takového lhasi, Šelaroga, povstal rudolící démon, zvaný nödžin. Z jeho rodu pak vzešli dva démoni, z nichž jeden se stal otcem všech lidí na různých územích okolo Tibetu a druhým byla skalní démonka dagsinmo. Skalní démonka přivedla na svět démona opičáka, jehož potomstvo se rozšířilo do všech okolních zemí. Bratr tohoto démona opičáka byl u zrodu předků tibetských kmenů.

Mohli bychom nyní spekulovat o tom, že mezi původními tibetskými kmeny byli někteří neobyčejní a mocní jedinci, označovaní za mimajiny. O nejpřednějších vůdcích mezi čtyřmi původními kmeny se často mluví, že jsou božského původu, lharig, a proslavily je jejich duševní schopnosti a další

neobyčejné charakterové vlastnosti (viz kapitolu 8). Interpretace mimajinů jakožto neobyčejných lidí však ještě nikterak nevysvětluje sám původ kmenů. O potomcích božských rodů lharig mezi tibetskými kmeny se někdy říká, že se ženili s mimajiny, ač význam takových sňatků není nikde vysvětlen. Zdá se však jisté, že nemůžeme jednoduše položit rovnítko mezi jednu a druhou skupinu.

MÍSENÍ RODŮ

Ze všech těchto různých zpráv, zdá se, vyvstává jedno téma. Dokonce i v genealogiích, které odvozují lidské bytosti od mimajinů, existuje vždy několik různých druhů mimajinů, z nichž jedni jsou více pozemští, jiní více božští. Na příkladu opičáka a jeho démonské družky jasně vidíme vzájemné mísení různých rodů. A i když jak opičák, tak démonka měli svou fyzickou, lidskou podobu, jejich rodičovství bylo povahy mystické. Buddhistické prameny to vysvětlují tak, že bódhisattva opičák se vydal na svou zvláštní misi, neboť Avalókitéšvara učinil slib, že povede lid Tibetu. Bódhisattva opičák tak založením kmenových rodů pro budoucí časy zprostředkoval Avalókitéšvarovo požehnání tibetskému lidu v čase a prostoru.

Náš čas v toku dějin nabízí jistý pohled do budoucna a zároveň také ukazuje jedinečnou verzi minulosti. Důsledkem toho je, že staré způsoby myšlení se nám jeví nepřesvědčivými. Přesto však i moderní formy vědění narážejí na velké obtíže, mají-li poskytnout uspokojivý výklad rozvoje specificky lidského vědomí. Může tomu tak být proto, že na počátku lidských dějin se důležité události odehrávaly tam a tak, že to my někdy nejsme schopni chápat. Možná kdybychom dokázali porozumět starším tradicím, které o takových věcech hovoří, mohli bychom nalézt i hlubší poznání lidské přirozenosti.